

Felméri és a nők

„...ahogy visszafurakodott a karjaim közé, és lapockacsontja megint a tenyerem alatt melegedett, láttam rajta, hogy szívesen bekvártélyozná magát a karjaim közé hosszabb időre is. A nők, ahogy később kitapasztaltam, csak kölcsönadják magukat a férfinak. És mi, megszorult szerencsejátékosok, fizetjük az uzsorakamatot.” Ez a *Napos oldal*ban olvasható eszmefuttatás, mi tagadás, eléggé felületes. Felméri Kázmérnál, Karácsony Benő regényhősénél általában is megfigyelhető, hogy szereti ilyen könnyű aforizmákban megfogalmazni a dolgokat. „Nagy koszfészek ez az élet, ha már a nyakunkba vettük, hadd legyen egy kis örömünk is”, írja ugyanazon az oldalon, melyen a fenti meghatározás is található. Mindent ilyen mélységű meghatározásokkal ír körül: nemcsak a nőket és az életet, hanem a háborút, a gazdasági válságot, a kizsákmányolást, a szocializmust és a többit is. Ha bízna is ezekben a meghatározásokban, éppen olyan kispolgár lenne, mint szeretve gyűlölt (Gyula)Fehérvárának lakói. Benne viszont van annyi önirónia, hogy ne reméljön meg akármitől: ha meghatározásai összeomlanak, újakat gyárt.

De vissza a nőkhöz. A fenti idézet Miss Mabelről, a kis angoltanárnőről szól, aki folyton vissza szeretne menni Birminghambe, és akinek mindig lóg a harisnyája. Felméri így

folytatja: „A kis pinyőke nem uzsoráskodott. Eszébe sem jutott. Ő ajándékozni szeretett volna. De én akkortájt könnyelmű és pazar fickó voltam, válogattam a nagy termésben, mert mi tagadás, a nők szép számmal szegélyezték utamat. Nem mondom, hogy valamennyi orchidea lett volna. Akadt köztük sovány, kis madárhúr, fürtös gyöngyike meg mályva, s ami gyalogutak mentén bontogatta halk rügeit. Eggyel kevesebb nem számított.”

Ebből a néhány mondatból pontosan kiviláglik, hogy Felméri bizony nem több, mint afféle „kisváros bikája”. Azok szoktak ilyen gőggel menetelni a gyalogutakon, azok nevezik a nőket nemes egyszerűséggel „termés”-nek, s azok mondanak ilyeneket, hogy „eggyel kevesebb nem számított”. Magasan hordhatják az orrukat, mert a nők akkor is szeretik őket, ha gőgösek – sőt, akkor talán még jobban vonzódnak hozzájuk.

Felméri persze intelligensebb bika annál, hogy gőgösen bánják az asszonyokkal. Általában nagyon is kellemes férfi, és még udvarolni is tud, nem is akárhogyan. Két dolog azonban megkülönbözteti az igazi udvarlótól: a társadalmi igazságosság vágya és a célratörés.

„Örülj, örülj az ifjúságnak, / örülj, örülj az ifjú nőnek, / akinek csókjai nyomán / minden friss sarjak újra nőnek...” – írja Karácsony kortársa, Dsida Jenő *Tízparancsolat* című versének ötödik „parancsolatában”. „Az ifjú nőnek”, mondja a költő, és nem határozza meg, *milyen-*

nek kell lennie ennek az ifjú nőnek. A fogalom *minden* lányt vagy menyecskét magába foglal; a költő semmiképpen nem kívánja szűkíteni a kört. Hiszen csak nem tekinthetjük szűkítésnek az „akinek csókjai nyomán minden friss sarjak újra nőnek” értelmező jelzői mellékmondatot. Ellenkezőleg: éppen arról van szó, hogy aki a verset írja, *minden ifjú nőt* ilyennek képzel; minden ifjú nőről azt gondolja, hogy szépsége révén boldogabbá válik életünk és az élet.

Ez nagyon fontos, mert az igazi udvarlók, a szünet nélkül udvarló férfiak legjellemzőbb tulajdonságára világít rá. Ezek a férfiak nem valamilyen jól meghatározott szempont szerint *válogatnak*, hanem könnyedén és szomorúan *keresnek*. A nő számukra nem a Vetélytárs, akit meg kell hódítani, ne adj’ Isten, le kell győzni, hanem maga az Ismeretlen, a Titok, amellyel kíváncsian, boldogan és szomorúan, fokozatosan ismerkednek, bár tisztában vannak vele, hogy tökéletesen megismerhetetlen, és éppen ezért a folyamat nem folyamat, és fokozatai sem lehetnek. Az Ismeretlen fogalma azért válik könnyen közhellyé az epigonok és a tudóskodók kezén, mert ők az Ismerttel állítják szembe, s úgy beszélnek róla, nagy hangon, mintha bizony legnagyobb részét máris megismerték volna. Aki udvarlónak született, az éppen azért udvarol minden nőnek, mert kapni akar a rejtélyből. Amelyről közben tudja jól, hogy bármennyit kapna, úgysem kapná meg mindet – ezért boldog és szomorú egyszerre.

Valami ilyesmit fogalmaz meg kis remekművében Jónás Tamás. A *Holmi* 2001. decemberi számában megjelent *Nem szeretem a lányokat* című versének utolsó szakasza így hangzik: „De szeretem a lányokat / Kiket szédít a pillanat / Mert tudják pontosan mit ad / És mit vesz el ha elmarad / Kiknek titkuk van, s nem a test / Szomorúak és boldogok / Előttem vetkőznek hiszen / Fák ők s én szelíd ősz vagyok.”

„Kiknek titkuk van, s nem a test”. Kezdjük akkor a célrátöréssel.

Nem véletlen, hogy Felméri az uzsorakamatot emlegeti. Miközben azt gondolja a nőkről, amit gondol, ő maga legalább olyan sötét könyveléssel dolgozik, mint amilyent róluk feltételez.

„Valami nő kéne – gondoltam, ahogy a közeledő alkonyt gusztálgattam. Szerettem volna valakire ráteregetni a vágyaimat, szerettem volna szavakat hinteni egy nőre (...) s aztán magam is ráborulni. Az ember, állapítottam meg, a szerelem számára gyűjti magát, hogy legyen mit elpazarolnia. A természet könnyelmű pazarlásra tanít. Vannak fák, amik kilószámra röptetik szét hímporukat, abban bízva, hogy belőlük 0,000001 kilogramm talán célba talál. Engem a természet csak arra nevelt, hogy gyűjtsek. Pedig most már pazarolni szerettem volna. Nő nélkül nincs értelme az ilyen festői alkonyoknak.”

Festői alkonyok + nő = könnyelmű pazarlás = tiszta könyvelés. Nyilvánvaló, hogy ez az egyenlet az udvarlók szemszögéből óriási ostobaság. Mint ahogy óriási ostobaság az is, ami Felmérinek akkor jut eszébe, mikor észreveszi a cselédlány gyermeki féltékenységet: „Nem érted még a csíziót, kölyök, az ember is kifut a lábából, ha felforrott, nemcsak a tej.”

Vagy az, amelyet akkor fogalmaz meg, mikor Ágnes, korábbi szeretője, a vízimolnár lánya férjhez megy az asztaloshoz: „– Olyanok vagyunk, mint a rózsabogarak – foglaltam össze az eset tanulságait –, párosodtunk, megtettük, amit a természet előír, most aztán mehetünk mind a ketten az orrunk után.”

Az udvarlók nem akkor udvarolnak, ha észreveszik, hogy a mérleg kibillent, s hogy ők – ó, szörnyű óra! – már többet gyűjtöttek, mint amennyit pazaroltak. Nem is akkor, amikor ösztöneik már kiköszöngetnek a nadrágból. Nem a nőt keresik a festői alkonyathoz, sem a festői alkonyatot a nőhöz. A titok akkor is titok, ismeretlen, izgató, nagyszerű, ha esős reggel van, vagy napsütötte délután, uzsonnaszünet a munkahelyen vagy lébecolás a színházi előadás előtt a büfében. Attól kezdve, hogy nő van, az udvarlónak nincs mit nézegetnie a különféle elképzelt táblázatok oszlopaiban. Reflexből fordul a nő felé, mint napraforgó a nap irányába. És nem akkor nyugszik meg, amikor „megtette, amit a természet előír”. Nem az ösztönök irányítják. Nem valamit megtudni akar, mert tudja jól, hogy amit „megtud”, attól semmire sem

derül fény. Mit tudunk meg a folyóról, ha beleszünk a vizébe? Részesülni szeretne a titokból – ennyi az egész.

Ezért aztán nyilván azt sem mondaná, amit Felméri akkor gondol, mikor Ilona válásuk után fölkeresi. Ex-férje pályázatot s következésképpen szép kis összeget nyert, s ez nagyon föllelkesíti a hölgyet, aki alig burkoltan felajánlja, béküljenek ki: „A nők tetemes hányadát manapság futószalagon gyártják, mint a gépkocsikat. Végy egy közepesen fejlett csontvázat, tpassz rá egy kis húst, rakjál belé zsigereket, 30 gramm ostobaságot, 40 gramm tetszeni vágyást, 20 gramm érzelgősséget, 0,5 gramm őszinteséget, aztán hagyjál benne egy csomó ürességet, az egészet takard le egy eredeti Pathou-utánzattal, hidd el neki, hogy csak önmagadért szeret – s kész a nő, akivel a sors egy bőkezű pillanatában megajándékozott. S amellet olcsó ajándék, gyári áron számlázzák neked.”

A bekezdésbe a szobrász a nőkről szóló összes közhelyet belesűrítette. Butaság, hiúság, szentimentalizmus, hamisság, üresség – csak úgy kapkodjuk a fejünket. Mintha mindez nem férne meg egy kalap alatt egy férfiban is akár! S mintha a nők nem „gyári áron” kapnák a férfiakat!

De nem kiáltozni akarok, csak arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy Felméri emlékirata nagyon is közönségesen láttatja a dolgokat általában s a nőket különösképpen. Szerencsétlen nőalakok képletek, egyenletek, táblázatok,

félévi mérlegek között bukdácsolnak. Bármilyen meghökkentő lenne, a *Napos oldal* újraolvasása során úgy tapasztaltam, hogy a Felméri női szinte mind egyformák – még Dukics Anna, a nagy szerelem megtestesítője is. A szöveg megpróbálja ugyan egyéníteni, de a „mindenesetre, remek kis nő”- meg a „pompás és erkölcsös porcelánhölgy”-szerű megjegyzések nem alkalmasak arra, hogy megelevenítsék a holt betűt. Miss Mabelen, Veronkán és Dr. Bajkó Julián kívül nincs hiteles, a szépnemhez tartozó szereplő. Miss Mabel, a kis angoltanárnő folyton Birminghambe szeretne utazni, rettenetesen beszél magyarul, és folyton lóg a harisnyája, Veronka a kezébe rejti az orrát, mikor kacag, Júlia pedig mindig természetesen nyugodt: higgadt, de nem kimért. Az egyénítésre való képzelenség is azoknál figyelhető meg, akik nem igazi udvarlók, mert az igaziak minden nőben meglátják azt az egyedi vonást, amelyért szeretni lehet. Aki nem képletekben gondolkodik, és nem grammokban méri a lányokat, az tisztában lát. „Ki méltó látni a csodát, / az a csodát magában hordja.”

Még tán az előbb leírt célratörésnél is nagyobb baj, hogy Felméri szemlátomást a társadalmi igazságosság híve. Nem elkötelezett híve, hiszen mint bizonyára emlékeznek rá, a világnézetről és az osztályharcról nincs túlságosan nagy véleménnyel, s egyik legfőbb szórakozása, hogy megbotránkoztassa azokat, akik ki-düllesztett mellel hirdetnek valamilyen magas-

röptű eszmét. Az ilyeneket többnyire gazembereknek tartja, akik nem az eszméért, hanem az eszméből: az emberi naivitásból és igazságvágyból élnek. Önkéntelenül és ösztönösen azokhoz húz, akik alul, a társadalom legalján találhatók, s akiknek megalázó sorsán olykor felháborodik, még többször eltöpreng.

Szeretném, ha jól megértenének: a bajt csakis a nők kontextusában értettem. Az egyáltalán nem baj, hogy Felméri mindig a beteg suszterek, lecsúszott cselédlányok és más szerencsétlen sorsúak barátja és istápolója. Hál'istennek tényleg mindvégig barát és istápoló marad, megváltó egyszer sem próbál lenni. De ha az igazságosság a nőekkel való viszonyába is befurakszik, az olvasónak megkeseredik a szája íze.

Mi köze például a Dukics-lánynak ahhoz, hogy az apja egy ellenszenves alak, aki fölkapaszkodott az uborkafára, és aljasságai eredményeként még feljebb kapaszkodhat? Mi köze lehet egy szép, fiatal nőnek egy basáskodó rozmárhoz? Semmi a világon. Felméri mégis úgy viselkedik, amikor a lány eljön, hogy szobrászkodás közben elbáméskodjon, mintha nem a nő-sége volna fontosabb, hanem a leszármazása.

„A Dukics lány ott ült a színben egy fatönkön, és szótlanul nézte, hogy mit művelek. Meggyújtottam kis angol pipámat, és a mintázó fécskát újra belevágtam az agyagba.

– Keres valakit? – kérdeztem később. Nem néztem rá.

– Valami kifogása van ellenem? – adta vissza a kérdést még mindig a fatönkөн üldögélve.

– Van – intettem –, nem is egy. És azonkívül azt sem szeretem, hogy a fejem fölött folyton a maga Damoklész fényképezőgépje lógjon.

Felemelte a lapos készüléket, megmutatta, hogy csukva van.

– Ezenkívül? – kérdezte túlságos nyugalommal.

– Ezenkívül én nem dugtam bele az orrom a maga dolgaiba, s a viszonyosság alapján elvárható, hogy maga se dugja bele az orrát az én dolgaimba. Ez csak elég érthető, nem?”

Milyen kellemetlen jelenet! Az ember legszívesebben vakarózni kezdene. Nagyvonalúság helyett kicsinyesség, udvarlás helyett zavaros számonkérése valaminek, ami nem is a lányon múlik. Itt van egy gyönyörű nő, aki valószínűleg nem pusztán a plasztikát illető kíváncsiságtól hajtva jött ki az erdő közepébe, és egy fiatalember, aki ahelyett, hogy kapna az alkalmon, megérezné a mágneses sugárzást, és udvarolni kezdene, inkább foghegyről beszélget, akár egy kofa, mert azt hiszi, néhány gonosz replikával visszafizetheti mindazt, amivel a lány apjának tartozik. És azt hiszi, hogy éppen Annának kell visszafizetnie.

A rettenetes – vagy talán még inkább: megretentető – az, hogy Felméri *A megnyugvás ösvényein* című regényben sem változik. Pedig a *Napos oldal* tele van olyan megjegyzésekkel,

melyek a főhős fiatalságára, éretlenségére, zöldfülűségére céloznak – már az első bekezdés erre céloz: „Azóta, hogy szélnek eresztett az élet, mint egy darab fölösleges sajtupapírt, persze másként nézem a dolgokat és a gyárigazgatókat. Akkor kissé még üde voltam, akárcsak a frissen szedett spenót, zölden, hetykén és klorofillal telve léptem ki a Fedőcserép és Alagcsőművek kapuján.” (Mellesleg: ez sem igaz. Az „azótá”-tól eltelt változást legfeljebb abban észlelhetjük, hogy Felméri még jobban gyűlöli a gyárigazgatókat és osztályukat, mint addig. De gyanítom, ő maga nem így értette a változást...) Joggal várhatjuk hát, hogy a tizenöt évvel későbbi Felméri másként lássa a nőket, s következőképpen másként bánjon velük, mint eddig.

A változás azonban sokkal inkább mennyiségi, mint minőségi. Felmérinek jóval kevesebb kalandja akad, mint az előző regényben (kevesebb helyen is fordul meg), de nagyjából ugyanúgy éli meg őket. Nem ugyanaz történik *vele*, mint máskor, hiszen Nofretete (és az élet) gondoskodik róla, hogy utolsó szerelme egészen másként alakuljon, mint az eddigiék; de kétségtelen, hogy *benne* ugyanaz vagy majdnem ugyanaz történik, mint eddig.

Felméri és Nofretete viszonyát három szakzra oszthatjuk. Az elsőben nézegetik egymást, ismerkednek a másikkal, beszélgetnek, de csak úgy, mint távoli ismerősök. Valami furcsa szeretlek-is-meg-nem-is alakul ki közöttük,

mely végleg rányomja bélyegét a kapcsolatukra. A második folyamán egymáséi lesznek az erdészlakban, s néhány hét múlva még egyszer találkoznak a szállodában. E rész befejezése gyanánt vehetjük azt a nagyon szép párbeszédet, amelyben Nofretete meglátogatja a beteg Kiskázmért, és a szobrász szakít vele. Végül a harmadik szakaszban örökre elválnak egymástól: a báróné elutazik, majd jön a hír, hogy meghalt. Felméri fiához írott leveléből megtudhatjuk, hogy sírja Calais-ben van.

A hegyi pap elbúcsúzik Felméritől, akivel hazatérése óta először találkozott. „Ahogy elzörgött vele a szekér, a porból, amit göndören maga mögé kavart, egy zsemlyeszínű ló ügetett elő, hátán valami nyurga, feketeszemüveges nővel. Olyan volt hosszú nyakával, hátraívelő fejével, mint egy bebalzsamozott egyiptomi királynő. Mozdulatlanul és engem semmibe sem véve bámult maga elé előkelő balzsamjaiból.”

Ahogy a történet halad, persze fény hull Nofretete rejtélyeire. „Volt valami a tekintetében, ahogy a gyereket nézte, amit nem értettem meg. Nem tudom, vágy volt-e, mert nem volt gyereke, vagy fájdalmas irigység, mert volt, s nem olyan volt, amilyennek szerette volna. Vagy más gondolatok és indulatok kavarogtak tekintetének ködében? Később megértettem, s láttam, nem vegelemeztem rosszul.”

Ennél a pontnál meg is állhatunk egy pillanatra. Olvassuk együtt azzal a résszel, melyre Felméri a „később” szóval céloz. A szobrász bemegy a kastélyba, mert felkérlik, ítéljen meg né-

hány faszobrot a báró gyűjteményéből: „...a kert végén bekerített sírhelyet láttam. A báró kislányának volt a sírja. Élt hat évet, olvastam a sírkövén. Néhány lépést tettem, aztán visszafordultam, és még egyszer elolvastam a sírkő domború márványbetűit. A kislány öt év előtt halt meg.”

Ha mindezt tudja, akkor miért nem érti ezt a szerencsétlen nőt? Miért nem érti meg később, amikor (azon az éjszakán, melyen Nofretete meglátogatja a beteg Kiskázmért) már maga is elmondja, hogy kislánya betegen született, és ötévesen meghalt, a fia süketnéma, s ő csak-hogy nyugtassa meg magát, be szeretné bizonyítani, hogy egészséges gyermeket is tud szülni – ezért adta oda magát a szobrásznak? A helyett, hogy Felméri megértené mindezt, vagy legalább megpróbálná megérteni, Wassermann-reakciót és lépre csalt szarkát emleget. Hol van az az „elnéző megértés”, melyre Karácsony elemzői oly szívesen hivatkoznak?

Tévedés ne essék: nem azt mondom, hogy Felmérinek ne lenne oka így gondolkodni. Szemlátomást minden oka megvan. De egy olyan embertől, aki folyton a dolgok visszáját nézegeti, és erre buzdítja az olvasót is, meg lehet kérdezni, miért nem érti Nofretetét. Egy olyan ember, aki a pillanatokban rejlő „elásott kincsről” értekezik, s „baromság”-nak nevezi az idő sürgetését, az több megértést tanúsíthatna a pillanatokkal szemben. Az erdészlakban való viselkedése és későbbi sértettségei azt bizonyítják, hogy nem látja azokat a kincseket,

melyeket ő maga emleget. Az erdész házában nem oldja, hanem fokozza a feszültséget, Kiskázmér betegágyánál pedig mintha azt a kevés értéket is visszavonná, amit a korábbi pillanatoknak „megítélt”.

Miért? Szerintem azért, amit már kifejtettem. Egyrészt Felméri továbbra is biológiai képekben képzelet el a férfi és a nő (hím és nőstény) viszonyát. Kiskázmér megkérdezi, miért verekedtek a gyíkok; apja így válaszol: „Nő, politika. Miért torzsalkodnak az értelmes hímek? Értelmetlen illúziókért.”

Helyben vagyunk. „Értelmes hímek”, torzsalkodás, illúziók. Egy olyan férfi számára, aki mindig udvarol, a férfi nem hím, a nő nem nőstény, s az illúziók nem értelmetlenek. Aki úgy udvarol, mintha lélegzetet venne, annak nincsenek (nem lehetnek) céljai, s egyetlen gesztusát sem magyarázhatja gyíkokkal, Wassermannal, csapdába esett hímrókákkkal és egyebekkel. Az tudja, hogy az élet bonyolultabb minden biológiánál, s egy szerelemvágó nőt nem lehet csapdának nevezni.

A megértés hiányának másik oka, hogy Felméri nem képes elfeledkezni a báróról. Ő, aki „azóta” állítólag másként látja a gyárigazgatókat, nagyvonalúan levágja a báró faszobrának orrát, és egyáltalán, úgy viselkedik, mint aki már mindenen túl van, éppen akkor nem tud megbocsátani vagy legalább elnéző lenni, amikor a legfontosabb volna.

A szobrász szerint Nofretetéből „hiányzik minden magasabb rendű örület”. Később kis-

széket küldet Jákobbal, mert a bárónő lova nekilátott a sarjúnak (a Felméri sarjújának!), és „elfárad, amíg a kancája eltünteti az egész boglyát”.

De főhősünket az erdészlakban is plebejus gondolatok gyötrik: „Vele hálni (...), aztán kajánul a báró gordonka-orra alá dörgölni valamilyen szép pimasz formában a tényt: a feleséged, te fajankó, a szeretőm volt”. Milyen szépen rimel erre az a csodálatos jelenet, amelyben Felméri elmegy a kastélyba, s a báró azt kérdezi tőle: „Akar még valamit?” Fölemeli a puskáját, és a szobrászra emeli. Aztán lelő egy varjat. Ebben a jelenetben kétségtelenül *nem ő* a fajankó.

Mint ahogy Felméri a fajankó akkor is, amikor magyarázza a bizonyítványát: „Nem szeretőt, gyógyszert keresett. Egyébről nem akart tudni. A gyógyszert megkapta, de mint a fájdalomcsillapító mérgek általában, ha nagyobb adagot vesz be az ember, mérgezőleg hat, így voltam én mérgező adag legyöngült szervezétének. (!) Hogy olvasatlanul adtam vissza a levelet, az csak azért volt, mert nem akartam megtudni, mennyi bajt okoztam Nofretetének és ő nekem. S aztán: adhattam volna-e imádatdóbb ajándékot a vézna postásnak, mint elhunyt csillagának mindennap felremegő fényét, a mindennap újra elolvasható szerelmes levelet?”

Nem tragikus, hogy még most is ilyen bágyadt okoskodásra képes csupán? Ő vádolja Nofretetét, éppen ő, aki látnivalóan szintén nem szerette a nőt? Hihető-e ez a kifogás a le-

véllel: hihető-e, hogy valaki nem olvassa el élete egyik legérdekesebb asszonyának utolsó levelét? És hihető-e, hogy másnak szeretne jót tenni, amikor voltaképpen még mindig ott toporog a rejtély körül, mert meg szeretné érteni? Képzeltető-e nagyobb aljasság, mint akkor szeretni, ha már szeretnek? Képzeltető-e megvetendőbb férfi, mint az, aki csak viszonz szeretni tud?

Nem, mindez csak kifogás. Felméri nem értette Nofretetét, mint ahogy Dukics Annát sem értette. Ennek legfőbb okát abban látom, hogy nem született udvarlónak. Ha annak született volna, nem akkor látja meg a báró feleségében a nőt, amikor már rég az erdészlakban beszélgetnek. Hanem jóval előbb: első találkozásukkor. Ehhez persze az kellene, hogy ne a biológia sztereotípiái mentén gondolkodjon a nőkről, és ne akarjon bosszút állni rajtuk csupán azért, mert gazdag emberek feleségei vagy lányai. Akkor a két mondat, *A megnyugvás ösvényein* talán legszebb két mondata közül a másodikat jelen időben is mondhatná: „Amikor közel két éve megérkeztünk, azt kérdeztem magamtól, ki lakhatik a kimeszelt öreg dúcban? Most tudtam már, ki lakott benne.”

Csakhogy ahhoz el kellene jutni ahhoz a gondolatmenethez, amelyet Denis de Rougemont így foglal össze: „Ez a platóni szerelem: »isteni bódulat«, lelki hevület, örület és felsőbb értelem. És a szerető a szeretett lény mellett »mintha az égben« lenne, hiszen a szerelem az

az út, amely a rajongás fokozatain át minden létező egyedüli eredetéhez vezet, távol a testektől és az anyagtól, távol attól, ami elválaszt és megkülönböztet, túl azon a balsorsoson, hogy vállaljuk önmagunkat, és hogy ketten vagyunk ugyanabban a szerelemben.

Az Érosz totális Vágy, ragyogó Törekvés, az eredeti vallásos hevület legmagasabb foka, szélsőséges tisztaság- és Egység-igény. A legtökéletesebb egység azonban a jelenlegi lét tagadása, a maga szenvedő sokféleségében. Így a fennen szárnyaló vágy végül is már nem-vágy. Érosz dialektikája olyasmint csempész be az életbe, ami teljesen idegen a nemi vonzás ritmusa-ítól: olyan vágyat, amely többé nem hágy alább, amelyet semmi sem elégít ki, amely inkább óvakodik és menekül az e világi beteljesülés kísértésétől, mert csak a Mindenséget szeretné ölelni.”

Most, hogy újraolvasom ezt az elemzést, úgy tűnik, kissé szigorú voltam Felméri Kázmérral szemben. Olyan hévvel prézsmítáltam neki, mint valami jezsuita atya. Pedig amikor elkezdtem ezt az írást, egyetlen törekvésem volt: megérteni valakit, akinek fájdalmaival, komplexusaival, legyintéseivel és humorával nagyon sok közösséget érzek. Megérteni a barátomat – egyáltalán nem túlzok, amikor így fogalmazok. S ha valami elsodort a megértéstől, az paradox módon éppen a megértés volt. Megértettem, hogy macsós kijelentéseit nem (vagy nem csupán) azért teszi, mert így szeretne felül-

emelkedni komplexusain: hiszen nosztalgiája és fájdalma mélyül valóban, de ilyen irányú aforizmáit egyetlenegyszer sem vonja vissza vagy vizsgálja fölül; megértettem, hogy ezek a gondolatok jóval erősebben beléégtek, sem-hogy bármivel meggyőzhessem őt a tévedéséről; megértettem, hogy bár közel éreztem őt magamhoz, valójában nagyon is távol állunk egymástól; hogy az, akit a barátomnak gondoltam, csupán egy kedves ember a sok közül. A csalódás, mint mindig, most is fájdalmat okozott, s ezzel együtt azt, hogy élesebben fogalmazzak, mint talán kellene – de azt változatlanul állítom, hogy kezdetben a megértés vágya buzogott bennem.

Még egy megjegyzés. Aki úgy gondolja, hogy most már Karácsony Benőt sem szeretem, az nagyon téved. Ha egy író ennyire élő alakot varázsolt a papírra; egy olyan alakot, akit bírálni, sőt, szidni is lehet; egy olyan szereplőt, aki mellett még legalább egy másik klasszikus figura jelenik meg (természetesen Nofretetére gondolok); egy olyan embert, akivel szívesen elbeszélgetnénk egy csésze kávé mellett, néznénk a pipát tartó kezét, a fölszálló füstöt, beszélgetnénk vele, s állításaitól esetleg az agyvérzés kerülgetne; ha egy író olyan arcot alakít ki magának, hogy valahányszor kinyitom a köteteit, először mindig a portréját nézem meg; végül, ha egy író olyan jótékonyan elüt nemzedék- és sorstársaitól, mint Karácsony Benő – nos, ezt az író-t továbbra is csak csodálni és szeretni tudom.